

מחייב הטאת, ורבי יהושע פטר.

והא הכא דמתעסק הוא. ורבי יהושע נמי לא קא פטר אלא מן מינא למינא, שנתכוון למין זה ובסוף עשה את המלאכה במין אחר. אבל בחד מינא, כגון ששתיהן תאנים שחורות אפילו רבי יהושע מחייב דלא הוי מתעסק, שהרי נתכוון ללקוט תאנים ואכן ליקט תאנים. ואילו לדבריך, אפילו באותו מין פטור, שהרי אתה אומר שהטעם הוא משום "מלאכת מחשבת", ומשמע שצריך שיתכוון למלאכה זו עצמה?

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! כינוי לרב יהודה לפי שהיה שנון]. שבוק מתניתין, ותא אבתראי! שאתרצה לך לפי שיטתי, דלעולם מתעסק פטור לדברי הכל, ואפילו בחד מינא. ומתניתין לאו במתעסק מיירי, אלא הכא במאי עסקינן: כגון שאבד "מלקט" מלבו! שנשכח מלבו מה היתה כוונתו, כגון נתכוון ללקט ענבים, ושכח,

וסבור תאנים בעינא ללקוט, והלכה ידו על הענבים וליקטן בלא כוונה [וכן מלבנות לשחורות].

דרבי אליעזר סבר: אעפ"י שלא נעשתה מחשבתו שלמעשה חשב על התאנים בשעת הלקיטה, מכל מקום, הרי נעשתה בקשתו, שהיה צריך לענבים, ומראש היה רצונו בלקיטתם, ודי בכך להתחייב חטאת.

ורבי יהושע סבר: הרי לא נעשתה גם בקשתו וגם מחשבתו, דתרווייהו בעינן לחיוב חטאת וכאן הרי לא נעשתה מחשבתו. [ולגבי פטור זה של "לא נעשתה מחשבתו" אכן יש לחלק בין חד מינא לתרי מיני ואף רבי יהושע יחייב כששכח והלכה ידו על תאנים אחרים מאותו מין, אבל בפטור של "מלאכת מחשבת" אין לחלק, ואפילו בחד מינא פטור, תוד"ה הכא⁽³⁸⁾].

מתיב רב אושעיא לשמואל: תנן במתניתין: א-כ

"מלאכת מחשבת", שהוא נאמר, כאשר לא נתקיים עיקר רצונו שרצה בו בתחילה, בן פטור הנלמד מ"בה", והוא נאמר כאשר לא נתקיים מחשבתו שחשב בשעת עשיתו, והחילוק ביניהם הוא, שהפטור הראשון קיים גם במין אחד ממש, וכגון נתכוון ללקוט תאנה זו וליקט תאנה אחרת, שאף על פי שמעשה לקיטת תאנה זו וליקיטת תאנה זו, שם אחד ודין אחד להם, מכל מקום הרי לא נתקיים רצונו, אבל הפטור השני, אינו אלא בשני מינים [לדעת רבי יהושע], שיסוד הפטור בזה הוא, שמעשה זה שעשה איננו מתייחס אל העושה, הואיל ולא היתה לו כונה לעשותו, ולכן שייך זה דוקא בשני מינים, דהיינו, שנתכוון ללקוט שחורות אלו וליקט לבנות אחרות, שמאחר וכוונתו היתה לעשית

מלאכות, הוא רק לענין אותם פטורים הנלמדים מן "מלאכת מחשבת", כמקלקל ומתעסק, אבל לענין שאר פטורים שנאמרו בכל איסורי התורה, וכמו דבר שאינו מתכוון לרבי שמעון, אין בהם חילוק בין המלאכות, ובכל ענין פטור.

וכתב האחייעזר שם, שלפי זה, המתעסק בדבר היתר ועלה בידו עשית חבורה, יהיה נפטור משום דין מתעסק של כל התורה, הנלמד מ"בה", ודוקא לענין שני תינוקות, שהוא כמתעסק בדבר איסור, וכנ"ל, שהפטור הוא רק משום "מלאכת מחשבת", בזה יש לחייבו לדברי האומר מקלקל בחבורה חייב.

38. ביאור הענין לפי דעת רש"י הוא, שישנם שני אופנים של מתעסק, א] פטור הנלמד מן

אליעזר ורבי יהושע אלא בשני שמות, ורבי יהודה מאי אתא לאשמועינן?!

אלא, לאו: מתעסק איכא בינייהו דרבי יהודה ורבי שמעון שזורי. דשמע רבי יהודה מרבי שמעון שזורי ורבי שמעון שהעמידו מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע באבד מלקט מלבו [ודוקא בשני שמות, אבל בשם אחד לדברי הכל חייב]. אבל במתעסק, דהיינו כשנתכוון ללקוט את אלו ולקט אחרים, לדברי הכל פטור [ואפילו בשם אחד]. ואתא רבי יהודה למימר דאפילו בנתכוון ללקוט תאנים ולקט ענבים, דהיינו במתעסק, פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע. דרבי אליעזר מחייב במתעסק אפילו בשני שמות, הואיל ושניהם מלאכת איסור, ולא הוי מתעסק אלא כשנתכוון להיתר ועלה בידו איסור. ורבי יהושע פוטר בשני שמות אפילו כששניהם איסור. ונמצא,

דרבי יהודה סבר: מתעסק בשם אחד

רבי שמעון שזורי ורבי שמעון אומרים: לא נחלקו על דבר שהוא משום שם אחד, שהוא חייב. על מה נחלקו, על דבר שהוא משום שני שמות. שרבי אליעזר מחייב הטאת, ורבי יהושע פוטר.

והוינן בה: ורבי יהודה, דפליג במתניתין על רבי שמעון שזורי ורבי שמעון — מאי קאמר?

הרי כן מבואר בדבריו, דפליגי רבי אליעזר ורבי יהושע בנתכוון ללקט ענבים ולקט תאנים. שחורות ולקט לבנות.

וקא סלקא דעתין דענבים ותאנים וכן שחורות ולבנות מאי ניהו? שני שמות! ואם נאמר דרבי יהודה ורבי שמעון שזורי מעמידים את המחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע באותו אופן [כגון באבד "מלקט" מלבן], אם כן — היינו רבי שמעון ורבי שמעון שזורי! שגם לדבריהם לא נחלקו רבי

כשנתכוון לאיסור זה ועלה בידו איסור אחר, אלא כשנתכוון להיתר ועלה בידו איסור, או כשנתכוון למלאכה אחת ועלתה בידו מלאכה אחרת, וכמו שכתב רש"י לקמן [כ א ד"ה אלא לאו].

ומלשון הגמרא, "דרבי אליעזר סבר, הרי נעשתה בקשתו", יש לדקדק, שלפי מסקנת הסוגיא, דברי שמואל נאמרו גם לדעת רבי אליעזר, ולכן כדי לחייבו, הצריך רבי אליעזר שתתקיים בקשתו, [שהוא נצרך משום "מלאכת מחשבת", וכן"ל], ונמצא, שבין לרבי אליעזר ובין לרבי יהושע ישנם שני דרשות לפטור המתעסק, וכמו שנתבאר, אלא שרבי יהושע דורש מ"בה", גם לענין ידיעת החטא. שו"ר שכבר העיר בזה האבני נזר [או"ח רנב יא],

מעשה של לקיטת שחורות, ונעשה ממילא מעשה אחר של לקיטת לבנות, ממילא נחשב כאילו שהמעשה נעשה מאליו, בלא עשיתו, מה שאין כן במין אחד, ששני מעשי הלקיטות, הם בעצם מעשה אחד, אם כן נחשב שהיה כאן כונה למעשה זה שנעשה.

ולפי זה, בצירור שלמדנו בגמרא, שאבד מלקט מלבו וכו', יש כאן קיום רצונו, שהרי לבסוף עשה כמו שרצה בתחילה, דהיינו לקיטת ענבים, ולכן אין לפטור בזה משום "מלאכת מחשבת", אבל מאחר שבשעת עשיתו, לא היה דעתו לעשות מעשה זה של לקיטת ענבים, אם כן מעשה הלקיטה כאילו נעשה מאליו, ולכן פוטר רבי יהושע בזה משום "בה", ורבי אליעזר סובר, שפטור מתעסק הנלמד מ"בה", אינו שייך

דסלקא דעתין דשחורות ולבנות הן שני שמות אלא שם אחד הן כי הן מין אחד והוא הדין בשחורות ושחורות, אלא דאורחא דמילתא נקט, רש"ש], ולא שנא בשני שמות, פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע⁽³⁹⁾.

רבא אמר: ליקדם איכא בינייהו דרבי שמעון שזורי ורבי יהודה. דהיינו, שנתכוון ללקוט קודם את אלו ואח"כ את אלו, ובטעות ליקט את האחרונים תחלה.

דרבי שמעון שזורי ורבי שמעון סברי שאם שניהם היו משם אחד, דהיינו תאנים ותאנים, לדברי הכל חייב. שהרי סוף סוף רצה ללקוט שניהם. וכיון שהם שם אחד לא איכפת לן שלא נעשה לפי הסדר שנתכוון. כי פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע בשני שמות. דרבי אליעזר מחייב חטאת, שגם כאן לא איכפת לן שהקדים המאוחר, ורבי יהושע פוטר, שכיון שבשעה שלקט כל אחד לא התכוון לו אלא לחבירו הוי ליה מתעסק.

ורבי יהודה סבר שאפילו בשם אחד פליגי [וכאמור שחורות ולבנות הן שם אחד].

אבל במתעסק ממש, דהיינו שנתכוון ללקוט

[בששניהם איסור] לכולי עלמא חייב. שאפי' רבי יהושע אינו פוטר אלא בשני שמות.

ורבי שמעון שזורי סבר: מתעסק פטור לדברי הכל, ואפילו בשם אחד.

וקשיא לשמואל מדברי רבי יהודה. שהרי שמואל פוטר במתעסק אפילו בשם אחד, משום שאין זה "מלאכת מחשבת"?

ומתריצין: **לא! מתעסק — לדברי הכל פטור! והכא בהא קא מיפלגי** רבי יהודה ורבי שמעון שזורי: תרווייהו סברי דמחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע באבד מלקט מלבו, אלא דרבי שמעון שזורי ורבי שמעון סברי: שכח מלקט מלבו בשם אחד, כגון שנתכוון ללקוט ענבים אלו ושכח וסבר שרוצה ללקוט ענבים אחרים הסמוכים להם, והלכה ידו על הענבים הראשונים וליקטם — **דברי הכל חייב!** שהרי נעשתה בקשתו, וגם מחשבתו המוטעית היתה באותו מין עצמו. **כי פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע: בשני שמות,** דהיינו בתאנים וענבים.

רבי יהודה סבר: לא שנא בשם אחד, דהיינו בשחורות ולבנות [דהשתא דדרינן ממאי

ועיי"ש.

ולשיטת התוס', ישנם שלשה אופנים במתעסק.

[א] נתכוון לחתוך תלוש ונמצא מחובר.

[ב] אבד מלקט מלבו וכו', וכמו שנתבאר לפירוש רש"י, ושני אופנים אלו נלמדים מ"בה".
[ג] נתכוון למחובר זה ועלה בידו מחובר אחר, שהוא פטור משום "מלאכת מחשבת, ואפילו במין אחד ממש.

39. הגרע"ק איגר מפרש, שזה היה דבר

מוסכם, שרבי יהושע פוטר בשחורות ולבנות, אלא שלדעת רבי שמעון ור"ש שזורי, שחורות ולבנות נחשבות כשני מינים, ועל כן אין להוכיח משם, שרבי יהושע יפטור גם במין אחד, ולדעת רבי יהודה, הרי הם כמין אחד, ואם כן, גם בשחורות ושחורות יפטור רבי יהושע, וכן משמע לכאורה מלשון רש"י.

אבל הרש"ש מבאר, שלדברי הכל שחורות ולבנות הם כמין אחד, ומחלוקתם היא, האם רבי יהושע פוטר בהם, או דוקא בתאנים וענבים.

מתעסק.

והוינן בהא דקתני **בנשימה אחת חייב**: מאי קמשמע לן? והרי **פשיטא** היא?!

ומשנינן: מהו דתימא לא איתעבד מחשבתיה, דהא איהו — להדליק מעיקרא בעי, ולבסוף לכבות. וכי עבד מעשה — כיבה, ובסוף הדליק הוא! כלומר, כאילו היה כך, כיון שלא נעשה כרצונו להדליק קודם, ואימא פטור, קא משמע לן: נהי דאקדומי לא מקדימ, אחרורי נמי לא מאחר. והרי זה כאילו נעשית מחשבתו.

תנו רבנן: החותה גחלים בשבת, שאוסף אותן לתוך כלי, ובכך הוא הופכן מלמעלה למטה ולהיפך — חייב הטאת אחת, כדמפרש לקמן.

רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר ברבי צדוק: חייב שתיב, מפני שהוא גם מכבה את הגחלים העליונות,

רק זו ובסוף ליקט אחרת — לכולי עלמא פטור, ואפילו בשם אחד! (40)

והתניא, לסייע לרבא שמצאנו שהקדמת המאוחר בכלל מתעסק הוא: היו לפניו שתי נרות דולקות או כבויות, ונתכוון לכבות את זו בשוגג, וכיבה את זו. או ששניהם כבויות, ונתכוון להדליק את זו והדליק את זו — פטור, דהיינו מתעסק! (41)

אבל, אם היה נר אחד דלוק ואחד כבוי. ונתכוון להדליק את הכבוי ואח"כ לכבות את הדלוק, ובטעות כיבה קודם ואח"כ הדליק. הרי, אם עשה זאת **בנשימה אחת**, שנשף וכתוצאה מכך כובתה זו והודלקה זו [שהלכה השלהבת והדליקה את הכבויה, רבינו גרשום] חייב. שהרי לא הקדים את המאוחר אלא עשה שתיהן בבת אחת. אבל אם עשה זאת בשתי נשימות, פטור! שהרי לא עשה כפי הסדר שנתכוון לו, והוי ליה

שאביי ורבא נחלקו על שמואל, ומחייבים בנתכוון למחובר זה ועלה בידו מחובר אחר. אבל השיטמ"ק [ט] הביא שגירסת הרא"ש היא, "חייב", וכן מפורש בדברי הרמב"ם [שבת א י'] ובהראב"ד שם.

והראב"ד שם הוקשה לו לפי גירסתו, שהרי שמואל פוטר במתעסק אפילו במין אחד, וכמו שלמדנו לעיל. ותירץ, שכונת הברייתא לענין הקדמה, כלומר, שאמנם הברייתא סוברת שכאשר הקדים את הכיבוי להדלקה, הרי הוא נחשב כמתעסק ופטור, זהו דוקא בשתי מלאכות שונות, שנתכוון להדליק ונמצא שכיבה, אבל בנתכוון להדליק נר זה, והדליק נר אחר, מאחר ששניהם מלאכה אחת הן, ושניהם מין אחד הם, הרי הוא חייב, אבל אילו היה מתעסק ממש, הרי

40. כתב הלחם משנה [שבת א י'], שאף על פי שרבא נחלק על דינו של שמואל, וכמו שנתבאר לעיל לפי דעת רש"י והרמב"ם, מכל מקום מיישב רבא המשנה לפי דעת שמואל.

ועיקר הסברא היה נראה לבאר כמו שנתבאר לעיל באבד מלקט מלכו וכו', שמאחר ובקשתו היתה לעשות שניהם, הגם שהקדים את המאוחר, סוף סוף יש כאן קיום בקשתו, ולכן נחשב זה "מלאכת מחשבת", ורק משום "בה" יש לדון לפטור, שהרי לא עשה כפי מחשבתו שחשב בשעת העשיה, וכאילו נעשה המעשה מאליו, וכנ"ל.

41. כן היא גירסת הספרים שלנו, והשיטמ"ק [יט ב, א] הקשה מכאן על שיטת רש"י, הסובר,

קלקול בהם לגביו. אלא שאין לפטור אותו מצד מתעסק כיון שהוא יודע שהן יבערו כתוצאה ממעשיו, ועל מנת כן חתה בגחלים. אלא שיש לפטור אותו מצד מקלקל (42).

דתנא קמא קסבר: מקלקל במלאכת הבערה פטור כבכל מלאכות שבת. הלכך אינו חייב אלא על הכבוי.

ורבי אליעזר ברבי צדוק אמר: הבערה שונה מכל המלאכות, שאפילו המקלקל חייב [הטעם מבואר במסכת שבת קו, א]. הלכך, חייב שתיים — על הכיבוי ועל ההבערה! (43)

וכן אמר רבי יוחנן: בנפח שנו, כאמור לעיל משום מקלקל.

אמר רבי ירמיה: עד כאן, עד שלא פירשה רבי יוחנן — לא נתגלתה טעמא של הלכה זו!

שירדו עכשיו למטה, ונכבות מחמת עומס העליונות, וגם **מבעיר את** הגחלים **התחתונות,** שהיו לפני כן עוממות, ועכשיו, כשעלו למעלה הן נעשו גחלים לוחשות.

והוינן בה: **במאי עסקינן? אי דקא מיכוין לכבות ולהבעיר — מאי טעמא דמאן דפטור משתי חטאות?**

ואלא, דקא מיכוין לכבות ולא קא מיכוין להבעיר. ואם כן — **מאי טעמא דמאן דמחייב תרתי?** שהרי לגבי הבערה הוא מתעסק.

ומתצינן: **רבי אלעזר ורבי חנינא דאמרי תרווייהו:** הכא במאי עסקינן, כגון שנתכוון לכבות העליונות כדי להבעיר את התחתונות! שהוא היה צריך את כיבוי העליונות שהן גדולות יותר כדי להשתמש בהן כפחמין לצורך עבודתו כנפח. ואילו בהבערת התחתונות אין לו צורך, והרי זה

והוסיף הערוך לנר לבאר, שבקושיא סברנו, שמדובר באופן שהוא נחשב למתעסק על הבערת התחתונות, וכגון שלא העלה על דעתו כלל, שעל ידי כיבוי העליונות, יבערו התחתונות, ולכן הוקשה לנו, שכזה פטור הוא לדעת הכל, ועל זה תירצה הגמרא, שמדברים באופן שהוא פסיק רישיה, וכנ"ל.

אולם התוס' מפרשים, שהכיבוי נעשה מתוך כונה תחילה, ומכל מקום פטור משום שהוא מקלקל.

43. **בשבת** [קן] למדנו, שרבי שמעון הוא הסובר שמקלקל בחבורה ובהבערה חייב. והתוס' [שם] עה א ד"ה טפין כתבו להוכיח, שמכל מקום במלאכה שאינה צריכה לגופה פטור רבי שמעון אפילו בחובל ומבעיר, ועיי"ש. [והאחיעזר] ב ה

הוא פטור, ואפילו במין אחד. וכונתו, שתנא זה סובר כרבי שמעון ור"ש שזורי, שדוקא בשני מינים, וכגון שהקדים שחורות ללבנות, פטור רבי יהושע, ולא כרבי יהודה, שבכל ענין פוטרו. אבל הרמב"ם שם, מפרש הכרייתא כפשוטה, לפי גירסתו, שבאמת מבואר כאן, שלא כדעת שמואל, אלא כדעת אבבי ורבא, שדוקא כשנתכוון להיתר ועלה בידו איסור, או כשנתכוון לשחורות ועלה בידו לבנות [לדעת רבי יהושע], בזה נפטר משום מתעסק.

42. רש"י מפרש, שבאמת לא נתכוון להבעיר התחתונות, אבל מאחר שהיה יודע, שעל ידי כיבוי העליונות, יתבערו התחתונות, אין זה כדבר שאינו מתכוון, אלא פסיק רישיה הוא וחיב.